

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BS/326/84

Warszawa, wrzesień 1984 r.

KONSULTACJA ZASAD

CENTRALNEGO PLANU RÓCZNEGO NA 1985 r.

Raport z badań

Wstęp

Z wolna wyłaniają się środowiska aktywne i kompetentne zawodowo lub społecznie w konsultacjach planistycznych. W przeprowadzonym w dniach 21-30 sierpnia br. przez CBOS sondażu opinii społecznej na temat założeń CPR-85 ograniczyliśmy się do dwóch środowisk. Pierwsze z nich to praktycy przemysłu dobrani do próby w następujący sposób. Wylosowano 67 zakładów, zaliczonych w statystykach GUS do działu "przemysł", o zatrudnieniu ogółem 500 i więcej osób. W przedsiębiorstwach tych poproszono dyrektora pionu ekonomicznego o wytypowanie po jednej osobie zorientowanej w problematyce konsultacji założeń CPR-85 z ramienia związków zawodowych, samorządu pracowniczego, organizacji partyjnej oraz służb planowania. Drugie badane środowisko to kręgi opiniotwórcze dziesięciu największych ośrodków akademickich. Za typowych przedstawicieli kręgów opiniotwórczych przyjęto osoby cieszące się opinią ekspertów w sprawach planowania, wykonujące zawód dziennikarza, pracownika nauki, ekonomisty zatrudnionego w administracji gospodarczej i ogólnej. Umowny podział na praktyków i kręgi opiniotwórcze posłużył do wypunktowania różnic w ocenach i sposobach ich uzasadniania w trakcie konsultacji założeń CPR-85. Zasadniczym celem badania było wychwycenie różnic tkwiących w zbliżonych ocenach i sformułowaniach dwóch odmiennych środowisk aktywnie uczestniczących w konsultacji.

Zakładaliśmy, że badaniem zostaną objęte osoby poinformowane i zorientowane w treściach dokumentu planistycznego stanowiącego podstawę dyskusji. W praktyce okazało się, że były to informacje z drugiej ręki, poprzez publikacje w "Rzeczypospolitej", zebrania środowiskowe itp. W efekcie co trzeci respondent był niedostatecznie zorientowany w przedmiocie konsultacji i mimo zdecydowanie przychylnego /55,7%/ lub przychylnego /34,2%/ stosunku do badania nie mógł odpowiedzieć na pytania wymagające znajomości oryginalnego materiału konsultacji. O powierzchownym rozpropagowaniu treści założeń CPR-85 pośrednio i w sposób wybiórczy świadczy brak osób zorientowanych w tej problematyce w interesujących nas organizacjach społeczno-politycznych. W co piątym zakładzie produkcyjnym nie zdołano dotrzeć do przedstawicieli samorządu pracowniczego.

Zarówno sposób doboru prób, jak i ich realizacja w terenie wyklucza traktowanie tego badania jako plebiscytu pomocnego przy wyborze określonego wariantu postępowania planistycznego. Mieści się ono w nurcie badania świadomości ekonomicznej społeczeństwa, dotyczącej roli i miejsca centralnego planowania w zreformowanej gospodarce.

Syntetyczna ocena założeń CPR-85

Respondentom zadaliśmy bezpośrednio pytanie półotwarte o ocenę założeń CPR-85. Uzyskane wyniki przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Ocena założeń CPR

w procentach

Opinie o CPR-85	Praktycy przemysłowi N=241	Kręgi opinio- twórcze N=163
Jest bardzo napięty i aktywnie kształtuje procesy gospodarcze	12,0	7,4
Jest w zasadzie napięty i usiłuje aktywnie kształtować procesy gospodarcze	60,2	47,2
Zawiera rezerwy i w zasadzie pasywnie przystosowuje się do realiów gospodarczych	18,3	30,1
Zawiera nadmierne rezerwy i całkowicie pasywnie przystosowuje się do realiów gospodarczych	1,2	6,7
Inne opinie i brak danych	8,3	8,6
Razem	100,0	100,0

Praktycy przemysłowi ocenili zdecydowanie pozytywniej założenia CPR-85 /72,2%/ niż przedstawiciele kręgów opiniotwórczych /54,6%/. Wśród praktyków najwyżej ocenili ten dokument dyrektorzy /81,8%/. Ekonomisci również dali ocenę pozytywną /74,6%/. Wśród krytyków założeń CPR-85 za "w zasadzie pasywnie przystosowanie się do realiów gospodarczych" znajdują się etatowi pracownicy PZPR

z komitetów fabrycznych /44,4%/ i związków zawodowych /40,0%/.

Równoległe z merytoryczną oceną treści założeń CPR-85 poprosiliśmy ankietowanych o ocenę przydatności informacyjnej dostarczonych danych. Badani wyżej ocenili przydatność informacji zawartych w części sprawozdawczej /ok. 78% pozytywnych ocen/ niż w części umownie nazwanej prognostyczno-planistyczną /ok.68%/.

W obu grupach najczęściej podkreślano sformułowanie "jedynie częściowo wystarczają".

Pogłębiając analizę czynników składających się na łączną ocenę założeń CPR-85, zebraliśmy opinie badanych o wyłaniającym się ze sprawozdawczej części założeń CPR-85 obrazie sytuacji gospodarczej kraju oraz własnym sądzie respondenta na ten temat.

Ocena sytuacji gospodarczej kraju

Opinie respondentów o sytuacji gospodarczej kraju zbieraliśmy w dwóch przekrojach: oceny zawartej w części sprawozdawczej założeń CPR-85 oraz własnej oceny badanego /tab.2/.

Tabela 2. Ocena sytuacji gospodarczej kraju

w procentach

Sytuacja gospodarcza kraju	Praktycy przemysłowi N=241		Kręgi opinotwórcze N=163	
	a	b	a	b
Dobra	1,2	1,7	1,8	2,5
Niezła	19,1	11,6	13,5	9,8
Trudna, ale z widokami na przyszłość	77,2	82,6	77,9	76,7
Bardzo zła, o krok od katastrofy	2,5	4,1	5,5	10,4
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0
a - ocena według założeń CPR-85; b - ocena własna.				

Przytłaczająca większość /82,6%/ praktyków przemysłowych ocenia aktualną sytuację gospodarczą kraju jako "trudną, ale z widokami na przyszłość". Poglądy kręgów opiniotwórczych są zbieżne z tą oceną /76,7%/, lecz równocześnie krańcowo podzielone. Pracownicy naukowci widzą aktualną sytuację gospodarczą jako bardzo złą: starsi asystenci - 17,6%, adiunkci - 20,8%, docenci - 28,6%, dziennikarze zaś tylko w 5,4% podzielali ten pogląd.

Przewidywania ekonomiczne

W założeniach CPR-85 zawarto szereg prognoz ekonomicznych. Próbowaliśmy ustalić stopień zgodności tych prognoz z opiniami kompetentnych respondentów. Praktyków przemysłowych pytaliśmy o wiarygodność prognozy w odniesieniu do ich własnego przedsiębiorstwa, przedstawiciele zaś kręgów opiniotwórczych o tendencje dotyczące całej gospodarki /tab.3/.

Tabela 3. Prognoza ekonomiczna

w procentach

Prognozy	Praktycy przemysłowi N=241				Kręgi opiniotwórcze N=163			
	Tak całko- wicie	Tak częs- ciowo	Nie	Trudno powie- dzieć	Tak całko- wicie	Tak częs- ciowo	Nie	Trud- no po- wie- dzieć
W latach 1984-1985 będzie zrealizowana zasada podwyższania płac wyłącznie wówczas, gdy nastąpi wzrost wydajności pracy	15,4	56,8	18,3	6,6	3,1	49,1	38,0	9,2
W najbliższych latach uda się uzyskać szybszy wzrost wydajności pracy niż zarobków	6,2	39,8	36,9	13,7	1,8	38,7	41,7	16,6
W 1985 r. uda się zmniejszyć o 2,1% zużycie podstawowych surowców, paliw, materiałów na jednostkę produkcji	8,3	57,7	21,2	9,5	2,5	46,6	35,0	15,3

Interpretacja uzyskanych wyników wymaga uwzględnienia odpowiedzi na trzy pytania otwarte ankiety. Praktycy przemysłowi uznają za kluczową kwestię na ile zaopatrzenie w środki rzeczowe własne i kooperantów oraz ludzkie pozwolą na osiągnięcie wzrostu produkcji wystarczającego na utrzymanie lub niewielkie podwyższenie dochodów realnych swych przedsiębiorstw. Rzeczywistość gospodarcza jest postrzegana jako swoisty wyścig pomiędzy wzrostem cen - płac - produkcji/wydajności pracy. Zreformowane przedsiębiorstwa i ich reprezentanci rozumieją konieczność wiązania wzrostu płac z wydajnością pracy oraz oszczędnością surowców, paliw i materiałów. Nie są jednak przekonani do końca, że im się to uda. Poza możliwością ich oddziaływania znajdują się bowiem sytuacja na rynku pracy oraz faktyczny poziom inflacji. Raz po raz postuluje się aktywniejsze działanie centrum planistycznego, które ma podpowiedzieć jak lub kto zabezpieczy przedsiębiorstwom przyrost czynników produkcji odpowiadający apetytom załogi w dziedzinie dochodów realnych. Kręgi opiniotwórcze nie mają zaufania do danych opisujących procesy inflacyjne, tym samym negatywnie oceniają możliwości planowego kształtowania proporcji pomiędzy płacami a wydajnością pracy.

Rola centralnego planowania w aktualnej sytuacji kraju

Badanym zadano pytanie: "W jakim stopniu, Pana/i/ zdaniem, uda się zrealizować cele społeczne NSPG na lata 1983-1985?"

Przytoczone w tabeli 4 dane obrazują powszechną świadomość nikłego zaawansowania planu budownictwa mieszkaniowego i zbliżoną stopniem zasięgu zgodność opinii o powodzeniu programu wyżywienia narodu. Przy całej ostrożności wypowiedzianą się na temat skuteczności ochrony poziomu życia grup najsłabszych ekonomicznie przeważa ocena pozytywna /około 60,0%/ nad negatywną /około 30,0%/. Odnotowano blisko 10% przewagę ocen pozytywnych nad negatywnymi w zakresie poprawy zaopatrzenia ludności w przemysłowe towary codziennego użytku.

Umiarkowany optymizm co do faktycznego wpływu centralnego planowania na realizację celów społecznych NSPG na lata 1983-1985 potwierdza najogólniejsza ocena planowania gospodarczego w naszym kraju dokonana przez respondentów w odpowiedzi na bezpośrednie pytanie /tab.5/.

Tabela 4.

Przewidywany stopień wykonania celów społecznych NSPG na lata 1983-1985

Cele NSPG	Praktycy przemysłowi N=241				Kręgi opiniotwórcze N=163			
	tak	raczej tak	raczej nie	nie wiem	tak	raczej tak	raczej nie	nie wiem
Zapewnienie wyżywienia narodu	27,0	53,1	14,1	4,1	17,8	49,7	20,9	6,1
Lepsze zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych z niezbędną infrastrukturą	7,5	26,6	40,7	24,1	0,6	11,0	44,2	40,5
Poprawa zaopatrzenia ludności w przemysłowe towary codziennego użytku	22,8	49,8	21,2	4,6	6,1	55,1	25,8	6,7
Ochrona poziomu życia grup najuboższych ekonomicznie	26,1	39,8	21,2	6,6	8,6	42,3	31,9	10,4
				5,8				6,1

Tabela 5. Ocena potencjalnej roli planowania centralnego w Polsce
w procentach

Opinie	Praktycy przemysłowi N=241	Kręgi opinio- twórcze N=163
1. Nie można skutecznie centralnie planować, gdyż jest to utopia	2,9	10,4
2. Nie można skutecznie centralnie planować w okresie kryzysu gospodarczego	12,4	9,8
3. Więcej jest pozorów niż rzeczywistych działań, wskazuje to na fikcję centralnego planowania	7,1	9,8
4. Trudności i odstępstwa od centralnych planów stawiają pod znakiem zapytania sensowność takiego planowania	12,4	20,9
5. Plan centralny w zasadzie wchodzi w życie, choć napotyka trudności i ograniczenia	26,6	19,6
6. Planowanie centralne jest niezbędne dla prawidłowego przebiegu procesów gospodarczych	32,0	24,5
7. Nie wiem	1,9	
8. Centrum planuje strategicznie, resztę planują przedsiębiorstwa /ujęcie własne respondentów/	6,3	4,3
9. Inne opinie respondentów	-	0,6

Z porównania odpowiedzi na pytania oceniające założenia CPR-85 oraz aktualne planowanie centralne wynika następujący typ myślenia: trudności i odstępstwa od centralnych planów stawiają pod znakiem zapytania sensowność takiego planowania, wobec tego założenia CPR-85 zawierają rezerwy i w zasadzie pasywnie przystosowują się do realiów gospodarczych. Ten typ rozumowania jest

charakterystyczny dla 12,4% opinii praktyków przemysłowych i 17,2% wypowiedzi z kręgów opiniotwórczych.

Grupując zebrane opinie o roli centralnego planowania w trzy typy ocen/tab.5/: pesymistycznych /1,2/, sceptycznych /3,4/, optymistycznych /5,6/ stwierdzamy, że optymizm góruje nad pesymizmem i sceptycyzmem. Stwierdzenie to jest bardziej prawomocne w odniesieniu do praktyków przemysłowych niż kręgów opiniotwórczych. W skrajnych przypadkach 33,3% adiunktów, i 60,0% ekspertów ekonomistów było pesymistami co do skuteczności planowania. Równocześnie 58,6% osób z reprezentatywnej próby praktyków przemysłowych można ocenić jako optymistów co do sensowności planowania w obecnych realiach gospodarczych.

Wnioski

Analizując zebrany materiał ankietowy można dokonać sumarycznej oceny założeń CPR-85 w opinii badanych jako "tak, ale...". Wniosek ten kryje bardzo różnorodne postawy. Wśród jednej trzeciej badanych, którzy uważają, że "planowanie centralne jest niezbędne dla prawidłowego przebiegu procesów gospodarczych" są respondenci optymistycznie oceniający szanse poprawy proporcji między wzrostem płac i wydajnością pracy. Oni są najbardziej skłonni do krytykowania "zbytniej pasywności" założeń CPR-85. Prawie połowa badanych wierzy w skuteczność planowania, ale jedynie w wybranych dziedzinach, uznając założenia CPR-85 za "aktywne" i w "zasadzie napięte".

Co piątego respondenta należałoby zaliczyć do grona nie przekonanych, którzy odnotowują fakt podjęcia próby planowego kształtowania procesów gospodarczych, lecz nie wierzą w jego skuteczność. Tej postawie towarzyszy dostęp jedynie do prasowych lub radiowych omówień założeń CPR-85. Z oryginalnym dokumentem planistycznym zapoznało się około 40% badanych.

Przytoczone wyniki badania obrazują opinie członków i aktywistów PZPR. W próbie praktyków przemysłowych było 22,8% bezpartyjnych oraz 28,6% osób nie należących do związków zawodowych. Grupa reputacyjnie dobranych reprezentantów kręgów opiniotwórczych zawierała 38,7% bezpartyjnych oraz 65% osób nie zrzeszonych w

związkach zawodowych. Zainicjowana dyskusja nad praktyką planowania w zreformowanej gospodarce wymaga kontynuacji zarówno w płaszczyźnie ekspertów merytorycznych, jak i oddziaływań propagandowych.